

Радован Сремац

80 година од страдања сремских Јевреја

Јули 2022.

Шид

Фотографија на насловној страни:

Железнички колосек Месне индустрије у Шиду на којој су стајали вагони са Јеврејима пре поласка за Винковце

Овог јула се навршило 80 година од коначног усташко-нацистичког „чишћења” Срема од Јевреја. Ова финална фаза Холокауста у Срему, која је уследила након периода понижавања и мучења Јевреја и пљачке њихове имовине, представљала је процес који је трајао током целог јула месеца (Румски срез 17. јула, Вуковарски срез 26. јула, Шидски срез 27. јула, Земун 28/29. јула итд). Акција је окончана крајем јула када је последња возна композиција са Јеврејима из Шидског и Илочког среза кренула са шидске станице према Винковцима. У Винковцима, у логору на отвореном на стадиону Цибалије, боравили су до 18. августа када су поново сточним вагонима одвезени до логора смрти: Јасеновац, Лоборград и Аушвиц. Сматра се да је композиција са сремским Јеврејима који нису скинути у претходним логорима, приспела у Аушвиц 26. августа. У Срему је остало мали број породица са мешовитим браковима. Број особа који се након рата вратио из логора није познат, али је свакако минималан и сведен је на појединце.

О самом хапшењу, одвођењу до Винковаца и боравку у логору на отвореном све до коначног одвођења у логоре смрти, најпрецизније је сведочио Абрахам Кишицки из Шида, који је успео са породицом да изађе из воза у Винковцима.

Изјава Абрахама Кишицког дата Анкетној комисији у Вуковару при комисији за утврђивање злочина окупатора и њихових помагача у Војводини – Експозитура Шид, број 166/1945:

„Генералије сведока: **Кишицки Абрам**, стар 50. По занимању приватни намештеник на Сухомеснатој и млинској индустрији у Шиду, по народности Јевреј, са станом у Шиду, изјављује следеће:

[...]Ноћу од 26. на 27. јула 1942. год. без претходног обавештења, дигнути смо сви ми преостали шидски Јевреји из сна код наших кућа и наређено нам је да сместа спакујемо најнужније ствари: топлу одећу, обућу, храну и сву златнину и сребрнину, те нам је речено да ћемо бити смештени у логор, где ћемо се морати прехрањивати о властитом трошку. По мене, по моју жену и моје троје деце, од којих је најмлађе било 2 месеца старо, дошли су опћински биљежник Иван Даражац, жандармеријски наредник Прањчевић и опћински полицајац Мишко Шустер.

Уз плач моје деце и жене спаковали смо у брзини ствари и одведени исте ноћи у двориште шидске општине, камо су исте ноћи дотерани и сви остали шидски Јевреји. Дочекали смо свануће и провели цео дан у том дворишту.

Предратна фотографија породице Кишицки

Скоро цео тај дан долазили су нам сељаци и сељакиње, већином Срби и нешто Словака, те нам доносили разне хране као сланину, леба и т.д. да се коначно од нас опросте. Било је ту дирљивих сцена, плакали смо сви заједно. Предвече одведени смо на жељезнички станицу и утоварени у два теретна вагона. Пратили су нас домобрани. Пролазећи на станицу многобројни Српски људи и српске жене излазили су из својих кућа, те давали нам разне понуде и сузних очију опраштали су се од нас. Остало становништво држало се пасивно. Са истом композицијом одвезени су у два или више вагона Јевреји из Илока, који су били увелико малтретирани и тако набијени са својом многобројном децом у вагонима. У оној страшној врућини није им било дозвољено да држе отворена вагонска врата. Причали су ми да су за свега 10 минута морали кренути из својих кућа и бачени на камионе одвезени су правцем Шида. Њих су терали и њихову стражу су сачињавале усташе.

Незнајући куда нас воде, стигло смо касно у ноћ у Винковце, где смо отерани на ногометно игралиште спорт клуба Цибалије, које је било претворено у привремени сабирни логор, у којем смо провели скоро месец дана. Одмах пригодног нашег доласка груписани смо по опћинама из којих смо дошли. Кућа, шатора или којих других склоништа није било. Живели смо под ведрим небом. Дању нас је пекло жарко јулско сунце, а ноћу зебли смо лежећи на земљи без крова над главом.

Било је страшно гледати нејаку децу и старце. Довијали смо се на тај начин, да смо од оно мало платна и ћебади бар за ситну децу и болесне старце правили нешто што би требало представљати кров неког шатора. Логорска храна састојала се од сто грама кукурузног хлеба по особи за 24 сата и у јутро од незаслађеног липовог чаја, у подне од неке чорбе од бундева или купуса и увече од исто такве чорбе али нешто ређе. И ову храну нисмо добили бесплатно од управе логора већ смо ту храну морали сами куповати. Сваки од нас према властитом споразуму дао је 20 куна по особи, тако да сам ја за моју фамилију плаћао дневно 100 куна. Ради набавке дозвољено је било набављачу логора са неколико људи у пратњи страже да оде у град, али нам није било дозвољено да купујемо кромпир и пасуљ, а да не говорим да нисмо могли ни мислити на месо, маст или сланину, једино што је било дозвољено да купујемо нешто купуса и највише сточних бундева. Нешто масти имали смо ми

некоји који смо понели од својих кућа и ту маст давали смо у казан на заједничко кухање. Интересантно је да су Јевреји из Илока као ортодоксни отклонили примитак те масти и да су посебно кухали јело у посебним казанима без икакве масноће јер и у овим тешким приликама нису хтели да се огреше о своје строго ритуалне прописе. Хигијенски услови били су очајни. Могућности за прање скоро никакве. Нужнике морали смо сами да ископамо и то само на одређеним местима, тако да смо морали сатима чекати да дођемо на ред у дугим редовима.

У том сабирном логору на ногометном игралишту Цибалије у Винковцима било нас је у оно време око 100 душа из следећих срезова: шидског, жупањског, илочког, сремско-митровачког, румског, старопазовачког, бјељинског и вуковарског, док су Јевреји из земунског и винковачког среза нису били с нама. По чувењу винковачки Јевреји су већ пре тога били покупљени и одведени. Сви мушкарци, жене и девојке од 14 до 60 година одређивани су свакодневно на рад у граду, и то мушкарци на рад у градску електрану, где су рашчишћавали порушену плинару, надаље на железничку станицу и на грађару Хен(?), где су истоварали дрва, а након тога радили су и на копању гробова за жртве стрељане по усташама. Женски јеврејски свет редио је и чистио усташке станове и канцеларије. Одмах по доласку у логор издато је наређење да се сви предмети од злата и сребра као и сви сатови и налив пера имају пописати и предати. Уједно је сваки заточеник морао предати и писмени изјаву, да ли и где је код куће негде оставио или сакрио какав златан или сребрни предмет. Тако су примерице од мене узели сребрни сат и златно налив перо.

Логор је стајао под управом испоставе Жупске редарствене области у Винковцима, чији је шеф био у то време однашњи злогласни котарски предстојник Иван Тољ, којему је било са стране усташких власти поверено ликвидирање Јевреја у Срему. Исти Тољ одређивао је у свим местима Срема по налогу виших власти нарочито што се Срема тиче тадањег Великог жупана Др. Јакоба Еликера познатог домаћег Немца и експонента нацизма, све мере против Јевреја и нарочито њихово сакупљање и одвођење у логор. Иван Тољ као веран слуга својих господара нечовечно је све налоге испуњавао и са своје стране учинио све да отежа и онако тежак положај Јевреја.

Комадант логора био је винковачки полицијски агент Грубишић, који је поставио за старешину логора Јеврејина Леополда Хирта из Вуковара, а овај се имао бринути за унутрашњи ред у логору и за набавку хране.

На дан 18. августа 1942. постројен је цели логор и наређено нам је да сав новац који имамо морамо предати у року од 15 минута под претњом стрељања, јер да нам новац неће више бити потребан пошто ће се за исхрану бринути сама држава. У дугом реду предавали смо наш новац, бацајући га једноставно у један куфер без икаквог пописа или потврде. При томе су усташе неке од нас скидали до гола и претресали. Говорило се да се том приликом накупило око 1.500.000 куна у папиру, што је у оно време представљало велику вредност.

Овај поступак био је за нас знак, да ћемо ускоро кренути и заиста сутрадан добило смо наређење да будемо спремни на полазак. Када смо све спаковали, изненада добили смо наређење да морамо све јастуке предати. Настало је ново распакивање а затим предавање јастука, па опет поновно запакивање али тек што је то било готово добили смо ново наређење, да сав сапун и сва средства за прање предамо уз претњу да ономе код кога се пронађе непредани такав предмет, да ће му се одузети цео куфер. Опет распакивање, предавање и запакивање, што је трајало све до мрака, када је одређен полазак на станицу.

У дугом реду већ по мраку кренули смо на станицу где су нас заједно са нашим стварима потрпали у марвене вагоне у сваком до 50 особа. У потпуно затвореним вагонима држали су нас под јаком стражом све до јутра.

Ујутро дошли су органи полиције са неким надсаветником из Загреба, чијег се имена не сећам, који нас је имао да спроведе у правцу Загреба, што смо закључивали одатле што је локомотива наше композиције била окренута у том правцу.

Тада сам приметио да једна моја познаница из Руме излази са својим сином и стварима из њиховог вагона и говорило се за њу да је пуштена јер да се њезин брат налазио као лекар у хрватском домобранству. Пошто сам и ја онда имао лекара брата у хрватском

домобранству и о томе код себе поседовао потврду, коју ми је брат своједобно послао да ми се у невољи нађе, пријавио сам се реченом надсаветнику и комаданту транспорта, који је прочитавши ту потврду наредио да са својом породицом изађем из вагона. Изашло нас је из истих разлога око 20 особа, који смо нашу резервну храну и остале потребне предмете препустили онима у вагону, који су тога преподнева око 9 сати кренули правцем Загреба. Судбина ниједног Јеврејина из овог транспорта није ми позната. Поменути Леополд Хирт пуштен је из истог транспорта са још око 20 заточеника у Загребу, тако да је он наине касније неким људима причао, који су то доцније испричали, а ови да су пуштени заједно са Хиртом из разлога, јер да су били у мешаним браковима. Нас двадесет који смо остали у Винковцима, сместили су поново на игралиште Цибалије, где смо остали још пет дана без хране под ведрим небом, затим смо сви пуштени својим кућама и ја сам са целом својом породицом остао за цело време окупације несметан у Шиду, али у вечитом страху јер је и мој брат лекар, ради којег сам пуштен из транспорта, касније пришао партизанима и вечито сам се бојао да ће то усташке власти дознати, што би свакако за мене и моју фамилију имало судбоносне последице.

Иметак шидских Јевреја је посве упропаштен. Радње су опљачкане по разним комесарима, намештај и остала покретна имовина развучена и „продавана“ разним миљеницима усташког режима.“

